

*Damijan Ganc,
Nina Krohne,
Katja Škoda,
Ana Mlakar,
Patrik Ganc*

**IZKUŠNJE,
KI OSTANEJO:
TEMATSKA ANALIZA
POMEMBNIH
POZITIVNIH
ZNAČILNOSTI
IN RAVNANJ
STARŠEV V ČASU
MLADOSTNIŠTVA**

107-128

DRUŽINSKI INŠTITUT ZAUPANJE
(FAMILY INSTITUTE TRUST)
TRG SVOBODE 11
8290 SEVNICA
DAMIJAN@Zaupanje.net
NINA.KROHNE@GMAIL.COM
SKODA.KATJA@GMAIL.COM

::POVZETEK

S KVALITATIVNIM PRISTOPOM V raziskavi obravnavamo pomembne pozitivne značilnosti in ravnanja staršev v času mladostništva. Na podlagi 10 poglobljenih intervjujev smo pri mladih na prehodu v odraslost retrospektivno raziskovali izkušnje v tem obdobju. S pomočjo tematske analize smo identificirali naslednje teme: pomoč staršev pri regulaciji čustev, komunikacija in občutek povezanosti, upoštevanje mladostnikovih potreb in prilagajanje mladostniku, sprejemanje in razumevanje mladostnika, opora staršev pri razvijanju talentov in izbiri poklica, ustrezne usmeritve, spremenjena vloga v družini ter omogočanje razvoja avtonomije in lastne socialne mreže. Na podlagi rezultatov ugotavljamo, da so prepoznane pomembne pozitivne značilnosti in ravnanja staršev tesno povezani z avtoritativnim vzgojnim slogom staršev in značilnostmi rahločutnega starševstva. Starši kot varno zatočišče in varno izhodišče ostajajo pomembne osebe varne navezanosti mladostnikov.

Ključne besede: mladostniki, starši, odnos, razvojne naloge mladostništva, avtoritativni vzgojni slog, rahločutno starševstvo, teorija navezanosti

ABSTRACT

EXPERIENCES THAT LAST: A THEMATIC ANALYSIS OF IMPORTANT POSITIVE CHARACTERISTICS AND ACTS OF PARENTS DURING ADOLESCENCE

We discuss important positive characteristics and acts of parents during adolescence with a qualitative approach. We retrospectively checked experiences of this period with emerging adults on the basis of 10 in-depth interviews. With the use of thematic analysis we identified the following themes: assistance with emotion regulation, communication and the feeling of connectedness, consideration of the adolescent's needs and adaptation to adolescent, acceptance and understanding of the adolescent, parental support in the development of talents and choice of occupation, appropriate guidance, change of family roles, and enabling development of autonomy and a personal social network. On the basis of the results we conclude that the recognised important positive characteristics and acts of parents are tightly connected to an authoritative parenting style and the features of sensitive parenting. Parents, representing a safe haven and a secure base, remain an important figure of safe attachment to adolescents.

Keywords: adolescents, parents, relationship, developmental tasks in adolescence, authoritative parenting style, sensitive parenting, attachment theory

::UVOD

Mladostništvo je obdobje hitrih bioloških in psihosocialnih sprememb, ki pomembno vplivajo na razvoj odnosa med odraslimi in njihovimi otroki. Starši in mladostniki morajo preoblikovati vloge in odgovornosti ter oblikovati bolj enakovreden odnos (Branje, 2018). Med ključne razvojne naloge mladostništva sodijo čustveno osamosvajanje od družine, oblikovanje socialnih vlog, prilagajanje na telesne spremembe, oblikovanje novih in stabilnih socialnih odnosov z vrstniki, razvoj socialno odgovornega vedenja, priprava na poklicno delo, priprava na partnerstvo in družino ter oblikovanje vrednotne usmeritve (Havighurst, 1972). To je pomembno obdobje za gradnjo osebne identitete in avtonomije, ki se razvija na vedenjski, čustveni in miselni ravni (Alonso-Stuyck, Zacarés, Ferreres, 2018). Z razvojem mladostnikove avtonomije se v veliki meri spremeni tudi družinska dinamika. Tako pri mladostnikih kakor tudi pri starših se spremenijo pričakovanja in odnos do količine časa, ki naj bi ga družinski člani preživeli skupaj (Ashbourne in Daly, 2010). Vse več časa si mladostniki želijo preživeti z vrstniki, s katerimi začnajo graditi intimne odnose, in čedalje pomembnejši postajajo njihovi odzivi ter vplivi na izgradnjo mladostnikove samopodobe in identitete (Allen, 2008; Feinstein, 2009; Siegel and Hartzell, 2003).

Kakovostni odnosi s starši pa kljub vsem spremembam in razvojnim nalogam mladostništva ostajajo ključnega pomena za mladostnikov razvoj (Steinberg, 2001). Pri mladostnikih se sicer pojavi potreba po večji zasebnosti in razmejitvah v odnosu s starši, a je ob tem pomembno, da zaradi tega ni bistveno okrnjena povezanost z njimi. Samostojnost se razvija v kontekstu varnih odnosov s starši, kar pomeni, da je za mladostnikovo osamosvajanje pomembno ohranjanje pozitivne povezanosti s starši (Keijsers, Branje, Frijns, Meeus in Finkenauer, 2010; Laible, Carlo in Roesch, 2004). Mladostniki, ki imajo občutek, da njihovi starši podpirajo razvoj njihove avtonomije, so bolj avtonomni pri svojih odločitvah, hkrati pa se počutijo tudi bolj povezane z drugimi (Inguglia idr., 2015; Katz in Cohen, 2018). Iskanje razmerja med povezanostjo in avtonomijo pri mladostnikih lahko uspešno pojasnimo s pomočjo teorije navezanosti. Starši za mladostnika predstavljajo tako varno izhodišče (ang. "secure base"), iz katerega lahko začne graditi pomembne odnose zunaj družinskega okolja, kot tudi varno zavetje (ang. "safe haven"), kamor se lahko zateče v trenutkih večje stiske (Kerns idr., 2015). Zato lahko rečemo, da so prav varne vezi s starši tiste, ki mladostniku omogočajo uspešen proces intelektualnega in čustvenega osamosvajanja od družine (Erzar in Kompan Erzar, 2011). V kolikor so mladostniki izogibajoče ali preokupirano navezani, bodo bodisi stremeli k čim bolj zgodnji prekinitvi stikov s starši bodisi ne bodo mogli narediti ustreznih korakov k razvojno pričakovani večji avtonomiji v tem obdobju (Allen idr., 2003; Laursen in Collins, 2009). Kakovosten odnos s starši torej vključuje močno socialno oporo, ki spodbuja mladostnikovo aktivno in kompetentno raziskovanje novih okolij, kar omogoča razvoj identitete in avtonomije (Chen, 2017).

Vse od sredine 70-ih let prejšnjega stoletja so številne raziskave obravnavale pomen in vlogo odnosa med mladostniki in starši za mladostnikov razvoj (Steinberg, 2001). Ob pomembnih spremembah, ki se v tem obdobju dogajajo v mladostnikovem razvoju, ostaja odnos s starši pomembna oporna točka, ki ta razvoj omogoča. Spodbudno za mladostnikov razvoj je, da mu starši nudijo čustveno in motivacijsko oporo, finančno podporo za doseganje ciljev, predstavljajo razvojni model in krepijo njegove socialne veščine. V kolikor mladostnik ni deležen tovrstne podpore s strani staršev, to zanj predstavlja resna razvojna tveganja (Zarrett in Eccles, 2006). Pomanjkanje starševske topline v zgodnjem mladostništvu napoveduje pojav depresije v obdobju zgodnje odraslosti, kar še posebej velja za dekleta (Lloyd idr., 2017). V nadaljevanju smo odnos med mladostniki in starši preučili skozi teorijo vzgojnih slogov, koncept rahločutnega starševstva ter teorijo navezanosti.

Mnoge raziskave so preverjale rezultate mladostnikov v povezavi z različnimi vzgojnimi slogi staršev, ki predstavljajo razmeroma stabilne vzorce ravnanj staršev v različnih situacijah. Pokazalo se je, da je avtoritativni oz. demokratični vzgojni slog staršev povezan z najboljšimi razvojnimi izidi mladostnikov, in sicer z redkejšo zlorabo prepovedanih substanc (Adalbjarnardottir in Hafsteinsson, 2003), vzpostavljanjem kakovostnejših medosebnih odnosov (Hall in Bracken, 1996), redkejšim vključevanjem v tvegana vedenja (Newman idr., 2008), boljšim akademskim uspehom (Spera, 2005) ter manjšo verjetnostjo razvoja depresije (Simons in Conger, 2007). Za avtoritativni vzgojni slog je značilna toplina staršev, ki se kaže kot odzivnost na mladostnikove potrebe, spodbujanje in opogumljanje mladostnika, spoštovanje mladostnikovih želja in mnenj ter sodelovanje pri odločitvah. Starši aktivno spremljajo mladostnikove aktivnosti in se o njih pogovarjajo z mladostniki, postavljajo pa jim tudi predvidljive in jasne meje ter pravila (Baumrind, 1966, v Ragelienė in Justickis, 2016). Mladostniki, ki so deležni avtoritativne vzgoje, so bolj uspešni na učnem področju, manj pogosto zbolijo za depresijo in tesnobnimi motnjami, se bolj zanašajo na lastne vire moči in imajo boljše samopodobo kot vrstniki, katerih starši vzgajajo z avtoritarnim ali permisivnim vzgojnim slogom. Redkeje eksperimentirajo z drogami in pri njih je zaznanega manj antisocialnega vedenja (Steinberg, 2001). Med ključne prvine avtoritativnega vzgojnega sloga se v obdobju mladostništva uvrsti še ena pomembna značilnost staršev, in sicer da spodbujajo in dopuščajo razvoj mladostnikovih lastnih mnenj in prepričanj, saj je vzpostavljanje avtonomnega občutka sebe ena izmed temeljnih razvojnih nalog v mladostništvu. Tako lahko rečemo, da so temeljne značilnosti avtoritativnega starševstva v mladostništvu starševska toplina, doslednost in omogočanje čustvenega oz. psihološkega osamosvajanja (Kunz in Grych, 2013; Steinberg, 2001).

Avtoritativni vzgojni slog je tesno povezan s konceptom rahločutnega starševstva (ang. "sensitive parenting"), ki se nanaša na sposobnost starša, da sprejema in razume otrokove signale in se nanje sproti ter ustrezno odziva (Karavasilis, Doyle in Markiewicz, 2003; Malda idr., 2012). Rahločutno starševstvo napoveduje razvoj varne navezanosti, pozitivnega kognitivnega razvoja, socialnega vedenja in čustvene

regulacije (Malda idr., 2012). Rahločutno starševstvo temelji na treh pomembnih značilnostih: na pozitivni povezanosti starša in mladostnika, starševem spremljanju in usmerjanju mladostnika ter odprti komunikaciji med staršem in mladostnikom. Pozitivna povezanost se kaže v interakcijah, ki jih zaznamujejo pozitivna čustva in medsebojno spoštovanje. Povezana je tudi z močno družinsko strukturo, rituali in družinskimi rutinami. Spremljanje in usmerjanje mladostnika vključuje zanimanje za mladostnikovo doživljanje, prepoznavanje različnih tveganih vedenj ter ustrezno omejevanje na eni strani in razvijanje zaupanja v mladostnika ter spodbujanje mladostnikove avtonomije na drugi strani. Tretja komponenta rahločutnega starševstva je odprta komunikacija, ki vključuje ustrezno prepoznavanje in odzivanje na mladostnikova verbalna in neverbalna sporočila. Starševa sposobnost, da je prisoten, da posluša, sočustvuje in se ustrezno odziva na mladostnikove signale, spodbuja prilagodljivo in sodelujoče iskanje rešitev v konfliktnih situacijah. Tovrstna komunikacija običajno pripelje do sporazumnih rešitev, kar okrepi mladostnikovo zaupanje v starša (Kobak, Abbott, Zisk in Bounoua, 2017).

Rahločutno starševstvo, ki je usmerjeno k oblikovanju varne navezanosti, izpostavlja štiri značilnosti odnosa med staršema in otrokom, pomembne za kakovosten razvoj mladostnika: empatija, občutek sprejetosti, igrivost in zanimanje (Hughes, 2009). Za mladostnikov občutek varnosti je empatija staršev ključnega pomena, saj mladostniku zagotavlja, da v svojem doživljanju ne ostane sam in nerazumljen. Kadar je starš empatičen, je pripravljen biti mladostniku blizu v njegovem doživljanju in skupaj z njim prečutiti čustva, ki zaznamujejo določeno mladostnikovo izkustvo. Zelo pomembno je, da starš uspe uravnavati negativna čustva, s katerimi se spopriema njegov otrok, saj na ta način vsaj delno razbremeni mladostnika in mu ponudi model za uspešno reguliranje neprijetnih čustvenih stanj (Hughes, 2009). Mladostniki v tem obdobju postajajo zelo odzivni na čustvene dražljaje, manjka pa jim še sposobnosti za reguliranje čustvenih odzivov, zato je od odzivov staršev v veliki meri odvisno, ali bodo uspeli na ustrezen način miriti napetosti v odnosu s svojim mladostnikom in ohraniti povezanost z njim (Van Lisa, Hawk, Koot, Branje in Meeus, 2017). Razvoj sposobnosti za uspešno regulacijo čustev pomembno prispeva pri mladostnikovem uspešnem razvijanju socialne mreže in spoprijemanju z relacijskim stresom ter je negativno povezan s pojavom tesnobe in depresije pri mladostnikih (Young, Sandman in Craske, 2019). Za mladostnikovo čustveno in socialno osamosvajanje je zelo pomemben tudi občutek sprejetosti s strani staršev. Brezpogojno sprejemanje otroka vključuje sprejemanje njegovih razmišljanj, čustev, prepričanj, želja, zaznav, spominov in vrednot, kar je posebej pomembno v obdobju intenzivnega razvoja mladostnikove identitete (Hughes, 2009). Pogoj za starševo empatično držo in za razvijanje mladostnikovega občutka sprejetosti je zanimanje starša za večplastno doživljanje njegovega otroka v mladostništvu. Pri tem je ključnega pomena, da pri zanimanju ne gre za obliko izvajanja kontrole, temveč za pristno ter predvsem neobsojajoče zanimanje za mladostnikovo doživljanje. Če gre za pristno in odprto držo, ki jo spremljata empatija in sprejemanje otroka, bo to

mladostniku omogočalo, da lahko sproščeno razkriva sebe in svoje doživljanje ter verjame v pristen odziv starša. Zanimanje za otroka vedno vključuje pripravljenost starša, da se ga mladostnikov notranji svet dotakne in ga tudi vedno znova preoblikuje (Hughes, 2009). Igrivost se v obdobju mladostništva nanaša na prijetno preživet skupen čas, v katerem se lahko starš in mladostnik ukvarjata z različnimi skupnimi aktivnostmi ali pa preprosto uživata v družbi drug z drugim. Gre za čas, v katerem mladostnik in starš doživljata sproščenost in prijetne občutke, do izraza prihajata ustvarjalnost in humor (Hughes, 2009).

Na podlagi identificiranih razvojnih nalog v obdobju mladostništva in izhajajoč iz z raziskavami podprtih konceptov avtoritativnega vzgojnega slog, rahločutnega starševstva in teorije navezanosti, ki poudarjajo pomembne vidike odnosa med starši in mladostniki, lahko ugotovimo, da predstavlja kakovosten odnos med starši in mladostniki pomemben temelj za uspešen razvoj mladostnika ter pomembno prispeva k izpeljavi razvojnih nalog, značilnih za to obdobje. Kljub nekaterim zgoraj predstavljenim raziskavam, ki obravnavajo pomen kakovosti odnosa med staršema in mladostnikom, pa v literaturi le redko zasledimo raziskave, ki bi obravnavale doživljanje mladostnikov v povezavi z značilnostmi in ravnanjem staršev. Naše osnovno raziskovalno vprašanje se je glasilo: "Katere značilnosti staršev oz. katera njihova ravnanja so mladostniki v srednješolskem obdobju doživeli kot pozitivna in hkrati pomembna?" Pri tem nas je zanimal retrospektivni pogled mladih na prehodu v odraslost. Predvidevali smo, da bo populacija, ki na obdobje mladostništva pogleda z določeno časovno distanco, lažje ovrednotila pomembnost določenih dogodkov, hkrati pa bo zaradi časovne bližine lažje priklicala izkušnje iz tega obdobja.

Nadalje smo pridobljene značilnosti oz. ravnanja želeli ovrednotiti ter jih umestiti v širše teoretske okvirje, ki jih predstavljamo v uvodu. Izhajajoč iz teoretičnih izhodišč naše raziskave smo postavili naslednje hipoteze:

H1: Da so pomembne pozitivne izkušnje mladostnikov v odnosu s starši tesno povezane z uspešno izpeljavo razvojnih nalog mladostništva (čustveno osamosvajanje od družine, oblikovanje socialnih vlog, prilagajanje na telesne spremembe, oblikovanje novih in stabilnih socialnih odnosov z vrstniki, razvoj socialno odgovornega vedenja, priprava na poklicno delo, priprava na partnerstvo in družino, oblikovanje vrednotne usmeritve).

H2: Da bodo udeleženci kot pomembne pozitivne identificirali tiste značilnosti oz. ravnanja staršev, ki so značilna za avtoritativni vzgojni slog (odzivnost starša na mladostnikove potrebe, spodbujanje in opogumljanje mladostnika, spoštovanje mladostnikovih želja in mnenj, sodelovanje pri sprejemanju skupnih odločitev, usmerjanje mladostnikovih aktivnosti, razpravljanje z mladostnikom, postavljanje predvidljivih ter jasnih mej in pravil) in z njim povezanim konceptom rahločutnega starševstva (odprta komunikacija med staršem in mladostnikom, pozitivna povezanost med mladostnikom in staršem, spremljanje mladostniko-

vih aktivnosti, ustrezno usmerjanje mladostnika, empatija, občutek sprejetosti, igrivost, zanimanje).

H₃: Da bodo pomembne pozitivne izkušnje mladostnikov pokazale, da starši ostajajo pomembne osebe mladostnikove navezanosti, kar se kaže tako, da se k njim zatečejo v trenutkih stiske (varno zatočišče), ter da so njihova ravnanja oz. značilnosti pomembna pri razvijanju avtonomije in identitete (varno izhodišče).

::METODA

Za doseganje raziskovalnih ciljev in zapolnjevanje vrzeli v literaturi smo uporabili kvalitativni pristop. S tem pristopom smo omogočili pridobivanje novih relevantnih informacij, hkrati pa smo pridobili podroben vpogled v doživljanje pomembnih pozitivnih izkušenj v odnosu s starši v obdobju mladostništva. Na raziskovalno vprašanje smo odgovarjali v obliki tem, ki smo jih določili s pomočjo tematske analize (Braun in Clarke, 2006).

::Udeleženci

Vzorec je vključeval mlade na prehodu v odraslost ($n = 10$) slovenske narodnosti iz Spodnjeposavske regije, stare med 22 in 29 let ($\bar{x} = 26,1$). Vzorcili smo priložnostno, pri čemer smo skušali zagotoviti heterogenost udeležencev po spolu (šest žensk), doseženi izobrazbi (sedem gimnazijska, dva srednja tehnična, en osnovnošolska) in trenutnem zaposlitvenem statusu (dva brezposelna, en prekarni delavec, trije študenti, štirje zaposleni). Osem udeležencev ima poročene starše in dva ločene.

::Zbiranje podatkov

Z udeleženci smo po pridobitvi podpisanega obveščeneega soglasja individualno izvedli polstrukturiran intervju. Vodnik vprašanj za izvedbo intervjuja je priložen v poglavju Priloge. Izhodiščno vprašanje za vse udeležence se je glasilo: "Ko pomisliš na srednješolsko obdobje, kaj je bilo tisto pozitivno, kar se ti je zdelo pomembno v odnosu s starši? Lahko opišeš dogodek, značilnost staršev, vašega odnosa ... Karkoli se ti zdi, da je bilo pomembno in ti je ostalo v lepem spominu." Vprašanje smo zastavili čim bolj odprto, da udeležencev ne bi usmerili pri podajanju odgovorov. V nadaljevanju smo jih vprašali o subjektivni pomembnosti izpostavljenega, takratnem počutju, zaznanem vplivu na osebnostni razvoj ter odnos s starši, pri čemer smo vprašanja nekoliko prilagajali vsakemu udeležencu. Na koncu so udeleženci podali svoje demografske podatke. Intervjuje smo posneli z mobilnimi telefoni in jih kasneje prepisali.

::Obdelava podatkov

Podatke smo obdelali s pomočjo tematske analize, ki omogoča določanje, analiziranje in interpretiranje tem (vzorcev) v podatkih (Braun in Clarke, 2006), v našem primeru v prepisih intervjujev. Prepisane intervjuje smo najprej prebrali ter tako pridobili splošen vtis o vsebinah, ki se pojavljajo v besedilu. V naslednjem koraku smo intervjuje kodirali v programu RStudio. Vsak intervju sta samostojno in neodvisno kodirala dva raziskovalca, ki sta nato skupaj pregledala kode ter skozi razpravo prišla do konsenza glede kod, ki predstavljajo pomenske enote intervjuja. Nato smo vsi raziskovalci vsebinsko smiselno združili kode v kategorije. Pri tem koraku smo se vračali h konkretni vsebini intervjujev, jih ponovno prebrali in določili povezave med kategorijami ter jih vsebinsko ovrednotili. S procesom ponovnega branja (Braun in Clarke, 2006) smo iz kategorij določili vsebinsko smiselne in relevantne teme, ki so predstavljene v rezultatih. Teme predstavljajo bodisi konkretne bodisi latentne vsebine intervjujev.

Po ponovnem branju intervjujev smo preverili ali teme smiselno predstavljajo podatke. V vseh korakih smo teme še nekoliko spreminjali, dodajali oziroma kakšno splošnejšo temo razčlenili na več bolj specifičnih. Naš cilj je bil opredeliti vsebinsko pomenljive teme, ki smo jih v rezultatih opredelili in ponazorili s konkretnimi primeri iz intervjujev. V procesu določanja in oblikovanja tem smo temo "neustrezna ravnanja staršev" izločili, saj se nam tema ni zdela relevantna za našo raziskavo. Osredotočili smo se namreč na pozitivne izkušnje mladostnikov v odnosu s starši.

Celoten proces analiziranja, z izjemo individualnega kodiranja, je potekal v obliki skupinskih evalvacij, ki smo jih izvedli v več zaporednih srečanjih z vmesnimi premori, kar nam je omogočilo individualen čas za razmislek in svežo razpravo. Pri analizi smo upoštevali princip triangulacije, ki predpostavlja primerjavo rezultatov pridobljenih na različne načine ter tako povečuje njihovo veljavnost (Mays in Pope, 2000). Triangulacijo smo dosegli s številom in raznolikostjo akademskega profila raziskovalcev, podatke so namreč obdelovali štirje raziskovalci, ki izhajajo iz različnih akademskih disciplin (biopsihologija, psihologija, zakonska in družinska terapija, psihoterapevtska propedevtika).

::REZULTATI

::Povzetki intervjujev

I. intervju:

Prvi udeleženci je bila v srednješolskem obdobju zelo pomembna vsakodnevna opora in opora staršev pri razvijanju njenih interesov. Pri družinskih aktivnostih oz. obveznostih so se po potrebi prilagajali njenim šolskim obveznostim. Starši so pogosto izražali z drobnimi gestami (vožnja na vlak, s katero so ji nekoliko po-

daljšali spanec, priprava zajtrka in podobno). Dovolili so ji večerne izhode s prijatelji, pri čemer je čutila zaupanje in oporo pri razvoju lastne socialne mreže. Meje, ki so ji jih ob tem postavljali, je doživljala kot ustrezne in pomembne.

2. intervju:

Drugi udeleženec raziskave je čutil zgolj oporo matere, z očetom pa je bil v tem času v konfliktnem odnosu. Mati ga je podpirala pri odločitvi za vpis v želeno srednjo šolo, kljub močnemu nasprotovanju očeta. Čutil je, da mu mama zaupa, pogosto se je z njo pogovarjal, pri čemer je čutil njeno bližino in oporo.

3. intervju:

Tretji udeleženec se sprva ni mogel spomniti prijetnih vidikov v odnosu s starši v srednješolskem obdobju. Po daljšem razmisleku je kot pozitivno izpostavil, da ni imel nobenih omejitev pri izhodih od doma. Čutil je nelagodje, če je moral staršem razlagati o sebi, zato mu je bilo pomembno, da starši niso silili vanj in ga veliko spraševali. Z različnimi domačimi opravili, ki jih je opravljal na lastno pobudo, si je želel izboriti položaj, v katerem bo imel dovolj avtonomije, da sam odloča o svojih izhodih.

4. intervju:

Četrta udeleženka je povedala, da v odnosu s starši v tem obdobju ni čutila prave bližine. Veliko pa ji je pomenilo, da so ji bili vedno pripravljene priskočiti na pomoč v trenutkih stiske. Kot primer je navedla dogodek, ko je zbolela in so jo takoj prišli iskat v dijaški dom. V takšnem trenutku je doživela potrditev njihove ljubezni. Čutila je, da ji takšni odzivi staršev nudijo določeno stabilnost v njenem življenju.

5. intervju:

Peti udeleženec raziskave je izpostavil oporo staršev pri njegovem delovanju na področju mladinskih dejavnosti in glasbe. Oče in mati sta živela ločeno, živel je z materjo, zato je njeno vlogo podrobneje izpostavil. Poudaril je, da se je veliko ukvarjala z njim in mu predajala znanja na različnih področjih. Kot pozitivno je izpostavil dejstvo, da mu je mati postavila visoke standarde, pri čemer je prihajalo tudi do pomembnih usmeritev in posledično do prenosa vrednot. Omenil je tudi finančno podporo (npr. nakup instrumentov) z očetove strani.

6. intervju:

Šesti udeleženki je bilo pomembno, da so ji starši nudili oporo pri razvijanju interesov in hobijev, spodbujali pri šolanju, hkrati pa ni imela občutka, da pritiskajo nanjo. Pri opisu se je osredotočila na vlogo mame. Čutila je njeno razumevanje v različnih situacijah in lahko se ji je zaupala, saj jo je v trenutkih stiske uspešno pomirila.

7. intervju:

Sedma udeleženka svojih staršev ni poznala, zato je opisala svoj odnos s starimi starši, ki so skrbeli zanjo. Veliko ji je pomenilo, da so znali normalizirati in ovrednotiti njeno doživljanje, pri čemer so podprli njeno unikatnost. Nekaj časa je svoje doživljanje zadrževala zase, ko pa jim je zaupala svojo stisko, so ji nudili ustrezno oporo in ji s tem pomagali pri izboljšanju njene samopodobe.

8. intervju:

Osmemu udeležencu je bil dragocen občutek, da postaja polnovredni član družine, saj so starši vse bolj upoštevali njegove ideje, predloge in vizije. Začel je sodelovati pri sprejemanju skupnih odločitev, hkrati pa je k skupnemu dobremu vse bolj prispeval s svojim delom. Spremenjena vloga je zanj pomenila potrditev njegovega razmišljanja in je v njem vzbudila ponos.

9. intervju:

Deveti udeleženki je bilo pomembno, da starša v tem obdobju nanjo nista pritiskala glede ocen. Dovolila sta ji, da se uči tudi iz negativnih izkušenj. V eni izmed najbolj stresnih situacij v srednji šoli, ko ji je grozil popravni izpit pred opravljanjem mature, sta jo uspešno pomirila. Pogosto sta ji prepuščala odgovornost za učenje, kljub temu pa jo je predvsem oče včasih tudi usmeril k določeni rešitvi (npr. sosedova pomoč pri učenju), če je ocenil, da je to potrebno.

10. intervju:

Deseta udeleženka raziskave je izpostavila dogodek, v katerem ji je mama svetovala, naj pri izbiri študija dobro premisli in si prislukne, kaj jo res zanima. Hkrati ji je iskreno povedala, kako jo ona vidi, in udeleženka je to doživela kot dobronamerno in ustrezno usmeritev, ki ji je pomagala pri sprejemanju odločitve. Mama ji je pogosto puščala veliko avtonomije pri odločitvah, ko pa je bilo res potrebno, ji je pomagala z usmeritvami.

::Tematska analiza

V procesu tematske analize, ki je bila opravljena na osnovi prepisov intervjujev, smo določili 8 ključnih tem. Teme povzemajo temeljne značilnosti ravnanj in vedenj staršev, ki so jih udeleženci raziskave ob pogledu na srednješolsko obdobje prepoznali kot pozitivne pomembne. Teme so med seboj tesno povezane, zato med njimi prihaja do določenega prekrivanja, kljub temu pa vsaka od spodaj naštetih tem sama zase predstavlja vsebinsko pomemben doprinos ter se vsebinsko pomembno razlikuje od drugih tem.

1. Pomoč staršev pri regulaciji čustev

Udeleženci so izpostavili nekatere primere, pri katerih jim je bila pomembna pomoč staršev pri regulaciji čustev. Eni izmed udeleženk, ki ni čutila bližine v odnosu s starši, je bila zelo pomembna njihova odzivnost v težavnih situacijah.

Udeleženka 4: *“Jaz nisem imela takega zelo bližnjega odnosa s svojimi starši, se mi pa zdi pomembno to, da karkoli se mi je zgodilo, tudi če je bilo kaj slabega ali sem se znašla v težki situaciji, sem jih lahko poklicala in so se v trenutku odzvali in pomagali. Ker drugače nismo bili tako navezani enkrat je bil en dogodek, ko sem zelo zbolela in sem se zelo slabo počutila. Nisem vedela, kaj naj naredim in sem poklicala mamo, nato so se takoj usedli v avto in se pripeljali v ... [ime kraja].”*

Dve izmed udeleženk sta podobno izpostavili vlogo staršev pri pomiritvi stiske in stresni situaciji, bodisi v medvrstniških odnosih bodisi glede šolskih obveznosti.

Udeleženka 6: *“Spomnim se, da če sem imela kakšne težave, če sem bila razočarana v odnosih s prijatelji ali pa glede ocen, ko mi kdaj kaj ni šlo, mi je res zelo veliko pomenila in sem bila prav olajšana, da se ji lahko zaupam, pa da ni konec sveta in da tudi ona verjame v mene, v tem smislu ...”*

Udeleženka 9: *“Takrat pa sem odšla z velikim strahom do mame in sem ji rekla: ‚Jaz mislim, da bom imela popravni izpit iz matematike‘. Ona me pogleda in reče: ‚Veš kaj, ne boš ne prva, ne zadnja.‘ V tistem trenutku mi je tako vse ‚dol padlo‘, sem šla naslednji dan na te teste, sem jih s tako flegmatičnostjo pisala, resno, kot še nikoli ...”*

2. Komunikacija in občutek povezanosti

Druga pomembna kategorija rezultatov je tesno povezana s prvo in se nanaša na pomen komunikacije in občutek povezanosti med mladostnikom in starši. Povezanost v tem obdobju je bila po mnenju nekaterih udeležencev pomembna tudi za kakovost odnosov ob vstopu v obdobje odraslosti. Tako so trije udeleženci ob podpori staršev in pogovoru z njimi začutili, da jih je to medsebojno zblížalo.

Udeleženec 2: *“To, da me je mami podpirala, je bilo dobro. To je bilo vedno dobro. Ker sva potem vedno imela pogovore o teh stvareh, ker ona je meni tudi razložila, zakaj mi zaupa, zakaj je tako. In, ja, pač, dostikrat sva midva zašla v take pogovore, ki so naju zblížali.”*

Udeleženka 7: *“Tako da najprej mi je bilo zelo težko povedati in sta bila začudena, ker se jima je vedno zdelo, da vse prenesem in tako ... Tako da sem se potem čisto zlomila, potem ko sem jima pa povedala, je bilo pa lažje. Se mi zdi, da sta tudi onadva lažje razumela.”*

Ena izmed udeleženk je poudarila pomen tega, da se lahko mladostnik obrne na starše in se jim v pogovoru zaupa, kar je zanj v določenih trenutkih pomenilo pravo olajšanje.

Udeleženka 6: *“In če te potem še starši recimo dodatno, ne vem, da si jim ne upaš nekaj povedati, a ne, je lahko samo še težje. Zelo slabo lahko vpliva se mi zdi. Tako da to, da se lahko obrneš na njih, se mi zdi res zelo pomembno. [...] Ja, ne vem, sploh, recimo, se mi zdi, da z mami, no, sem res imela občutek, da me razume. Saj, pač, so kdaj bili*

kakšni prepiri, ampak v splošnem pa se spomnim, da če sem imela kakšne težave, sem bila razočarana, ne vem, čisto tako, v odnosu do nekih prijateljev ali pa ocene, ko mi kdaj kaj ni šlo, mi je res zelo veliko pomenilo in sem bila prav olajšana, da se lahko zapam, pa da ni konec sveta in da tudi ona verjame v mene, v tem smislu...

V odgovorih je zastopan tudi pomen dobre komunikacije za nadaljnji razvoj odnosa s starši. Dve udeleženki menita, da kakovosten odnos v sedanjosti temelji na dobrem odnosu v času mladostništva.

Udeleženka 9: *“Sedaj vsi živimo v isti hiši, mami, ati in midva z možem. Prav zaradi tega, ker smo že prej imeli dober odnos, tudi zdaj ni težav. Lepo se pogovarjamo, če je treba kaj narediti, ni problema, če se en dan ne slišimo, ali pa ne vidimo, že začne mami vpiti: »Kje pa si?«”*

Udeleženka 1: *“Ja, se mi pa zdi pomemben, kakšen je bil odnos prej, da je sedaj lahko še boljši, ne ... Ker, če se takrat ne bi razumeli, dvomim, da bi se sedaj ...”*

3. Upoštevanje mladostnikovih potreb in prilagajanje mladostniku

Ena izmed udeleženk je izpostavila, kako dragoceno je bilo zanjo, da so ji starši nudili oporo pri njenih učnih obveznostih in kako so na različne načine izražali svojo oporo v tem zanjo pomembnem obdobju. Upoštevali so njene potrebe in se ji v določenih primerih prilagodili. Tudi skozi takšne pozornosti se je v njej krepil občutek vrednosti, da je staršema pomembna.

Udeleženka 1: *“Starši so se precej prilagajali mojemu šolskemu urniku. Včasih so morali zjutraj zelo zgodaj vstati, da so me peljali, pripravili so mi kakšen zajtrk včasih ... Tudi, ne vem, kadar sem rabila več časa za učenje, me niso potem s kakšnimi drugimi obveznostmi obremenjevali, omogočili so mi dovolj časa za učenje, kadar sem potrebovala ...”*

Raziskovalec: *“Imaš občutek, da s tem, ko si bila deležna te skrbi, da so bili pozorni, kaj potrebuješ, tudi v smislu časa, da si takrat doživljala preko teh stvari, da si jim pomembna?”*

Udeleženka 1: *“Ja, sigurno, ja ...”*

4. Sprejemanje in razumevanje mladostnika

Za nekatere udeležence v raziskavi je bilo zelo pomembno razumevanje, ki so ga starši pokazali v različnih situacijah. Ena izmed udeleženk je izpostavila razumevanje za njena nihanja glede energije, razpoloženja in motivacije. Ko sedaj gleda nazaj, se ji zdi pomembno, da so razumeli in sprejeli ta nihanja, ne da bi močneje pritiskali nanjo.

Udeleženka 6: *“Meni se zdi, da, če je bilo precej stresno in naporno obdobje, mi je v pozitivnem spominu ostal nek tak razumevajoč odnos do ... Ne vem ... Da so me zelo podpirali in spodbujali pri čemerkoli, ne vem... Za moje neke interese, hobije, plus za šolo ... Niso pa tako nekaj pritiskali na mene, da bi imela občutek da moram zaradi njih biti uspešna. Ampak tako, se mi zdi, da so mi dali občutek, da se moram potruditi zaradi sebe. Pa tudi če kdaj, recimo, nisem imela energije za kakšno stvar, so tudi bili*

zelo razumevajoči ... Da je to pač nekaj trenutnega in so mi pustili, da imam kdaj kakšen tak dan ...

Tudi druga udeleženka je poudarila, kako pomembno je bilo zanjo, da starši niso pritiskali nanjo glede ocen.

Udeleženka 9: *“Najbolj mi je bilo pomembno, da starša nista pritiskala name glede ocen. ‘Si dobila tri? OK, si dobila tri. Si dobila ena? Ja, boš pa popravila. ‘Ni bilo tistega pritiska, zdaj pa res ne smem razočarati staršev ... To moraš delati zase, ne za njih.’”*

Ena izmed udeleženk je povedala, kako pomembno je bilo zanjo sprejemanje in razumevanje staršev ob negativnih odzivih s strani vrstnikov.

Udeleženka 7: *“Najbolj mi je bilo všeč, da ko so me sošolci označili, da sem čudna al ne vem kaj, ker pač jaz nisem bila oseba, ki bi dosti ven hodila, sta mi starša dala zmeraj vedeti, da v bistvu sem na nek način posebna, ampak ne v tem slabem načinu razmišljanja, pač ... nekako sta mi zmeraj znala lepo povedati, da nisem slaba, da je čisto drugo pomembno ... pač ... stala sta mi ob strani in me spodbujala naprej...”*

5. Opora staršev pri razvijanju talentov in izbiri poklica

Eden izmed udeležencev je izpostavil podporo očeta pri razvijanju glasbenega talenta. Ta je vključevala tako finančno podporo kot tudi prenos znanja.

Udeleženec 5: *“Oče me je precej finančno podpiral, kar se tiče nakupa mojih instrumentov. Ker je bil tudi sam glasbenik, je z menoj delil svoje znanje.”*

Eden izmed udeležencev se kot pomembnega trenutka v odnosu z mamo spominja njene opore pri izbiri poklica.

Udeleženec 2: *“Jaz sem recimo hotel iti na medijsko šolo, tako kot sem prej razlagal. Jaz sem vedno hotel iti na medijsko šolo, no in to je ... dovolj, dovolj prepiranja je bilo doma in ona je ‘fotru’ rekla: »Poglej, če sin hoče iti na medijsko šolo, naj gre na medijsko šolo« in enako je bratu razlagala, in, ja, ona me je takrat podpirala ... Takrat sem se počutil dejansko, da ... Hm ... Da ... Da, ne vem, da moja odločitev, pač lastna odločitev, kljub temu, koliko sem star, da je vseeno moje mnenje štel. Vsaj pri eni osebi.”*

Naslednji udeleženec je prepoznal za pomembno to, da so bili starši pripravljene stopiti iz ustaljenih okvirjev (udeležba pri pouku) in so mu bili pripravljene nuditi oporo pri vključevanju v interesne aktivnosti, ko so začutili, da je to zanj pomembno.

Udeleženec 5: *“Najbolj pomembno je bilo, da so me starši podprli pri tem, da sem se aktiviral pri mladinskih dejavnostih. Se pravi, da sem dobil visoko podporo pri tem, da sem lahko včasih tudi ‘šprical’ šolo, pa so me opravičili, ampak, pač, šlo se je za dobro stvar, za javni interes ... Pač, dobil sem podporo, kar se tiče tega ... To najbolj izstopa - se pravi, podpora pri mojih dejavnostih.”*

6. Ustrezne usmeritve

Ena izmed udeleženk raziskave je povedala, da je v trenutkih odločanja o svoji poklicni poti začutila dobronamernost materinih usmeritev, pri čemer ji je mama podala svoje mnenje oz. opažanje in jo hkrati spodbudila k lastnemu razmisleku in sprejetju premišljene odločitve.

Udeleženka 10: *“En večer prej je pa mami rekla, naj dobro premislim, kaj me res zanima in v kaj naj investiram svoj čas in da se ji zdi, da sem bila vedno bolj kreativna, na arhitekturi je pa dosti matematike in naravoslovja ... In nikoli je nisem poslušala, kaj je rekla, ampak takrat se mi je pa zdelo, da je to res povedala tako - dobronamerno.”*

Drugi udeleženec je opisal primer oblikovanja glasbenega okusa, preko katerega je ilustriral, kako so starši vplivali na razvoj njegovih standardov kakovosti.

Udeleženec 5: *“Sedaj lahko povem eno zgodbo, ki gre v prvi letnik. Štirinajst let sem bil star in sem mamu prosil, če lahko grem lahko na Gamse, na koncert v ... [ime kraja], pa je rekla: »Ne smeš!« Pa sem spraševal, zakaj ne in sem se nekaj izgovarjal, pa je rekla: »Tukaj imaš denar, pa pojdi na Pivo in cvetje, Šank Rock ti igrajo, samo ne mi v ... [ime kraja] na Gamse hodit!« ... In to je ta pot, ki mi jo pokazala. Dejansko jaz do takrat še nisem bil tako zgrajen, ampak, ko sem prišel tja in ko sem videl to ... Noro! Temelj izhaja točno iz tega dogodka.”*

7. Spremenjena vloga v družini

Eden izmed udeležencev je izpostavil, da se je v srednješolskem obdobju spremenila njegova vloga v družini. Pomembno mu je bilo, da je postal bolj enakovreden član družine. Starši so v tem obdobju začeli bolj upoštevati njegovo mnenje ter pogosteje sprejemati njegove ideje in predloge za izboljšave.

Udeleženec 8: *“Zdelo se mi je pomembno to, da so začeli upoštevati moje mnenje pri skupnih odločitvah ... V srednji šoli sem začel postajati polnovredni član družine v smislu, da sem začel družini nekaj doprinesati. Se pravi, z idejami, z delom, z vizijami za naprej, kako bi se družina razvijala in tudi recimo ko se je gradilo nepremičnine razne, v kakšnem stilu, v kakšni smeri bi se naša skupnost naprej razvijala. ... Za mene je bilo to pomembno, ker je to potrdilo, da je to kar razmišljam dobro tudi za nekoga drugega. Potrdilo se mi je tisto, kar sem jaz razmišljal da je dobro.”*

8. Omogočanje razvoja avtonomije in oblikovanja lastne socialne mreže

Ena izmed udeleženek je kot pozitivno izpostavila, da ji je mama dopuščala ustrezno stopnjo avtonomije pri pomembnih odločitvah v tem življenjskem obdobju. Ko razmišlja o preteklosti, ima občutek, da jo je mama dobro poznala in imela ustrezen občutek za to, kdaj hči potrebuje usmeritev z njene strani.

Udeleženka 10: *“Vedno se mi je zdelo, da me dobro pozna, ampak nekako je pustila, da sem bila bolj kot ne sama pri tem, da se odločim in me ni nikoli 'forsirala' oziroma včasih se mi je celo zdelo, da me malce preveč pusti, da sem v vsem sama, ampak potem sem pa videla, da je to delala na nek način premišljeno, ker, ko je bil pa res čas za to, da me malce usmeri, me pa je.”*

Eden izmed udeležencev je kot pozitiven pomemben vidik odnosa s starši v srednješolskem obdobju izpostavil to, da so mu omogočali dovolj zasebnosti oziroma svobode in da ni imel občutka kontrole s strani staršev.

Udeleženec 3: *“Zdaj, ravno pomembno ne vem, če je to bilo, samo ... pač ... mi je bilo pa dobro to, da nisem imel omejitve pri izhodih, za iti ven ... Hm ... Pač, nikoli ni*

bilo nobenega problema s tem ... Vseskozi mi je bilo v bistvu nerodno v bistvu reči, da grem ven, zato sem vedno malo ... kako bi rekel ... 'zmutil', kaj naj naredim, mislim pač ... samo grem ... ne da bi sedaj prav rekel: »sedaj grem pa tja pa tja«, ampak sem si vedno malo izmišljeval, zato mi je bilo pa tudi dobro, da ni bilo tega spraševanja: »Kje si bil, kaj si bil, kaj si delal?« ... Da ni bilo te ure, ne »s kom si«, ker to mi je bilo neprijetno.«

Raziskovalka: »Torej ti je bilo vseč, da ti ni bilo treba razlagati stvari iz svojega življenja?«

Udeleženec 3: »Ja, ja, ja, ja, ja ... To mi je bilo zakon. Kot da bi mi bilo nerodno, pa čeprav ne vem, zakaj, ampak nerodno mi je bilo.«

Ena od udeleženk je povedala, da je bilo zanjo dragoceno, da so ji starši zaupali glede druženja z vrstniki in ji tako omogočali razvijanje lastne socialne mreže.

Udeleženka 1: *“Pomembno mi je bilo tudi to, da so mi dovolili, da se sem se družila z različnimi ljudmi, da sem kam šla ... Omogočali so mi tudi to ... Zato, ker ko si toliko star, itak še iščeš ljudi, družbo, spoznaváš svoje interese, kaj bi rad počel in je potem tudi dobro, da marsikaj poizkusiš, spoznaváš različne ljudi, tako, no, da vidiš, kam bi ti pasal ...”*

::RAZPRAVA

Osrednji namen raziskave je bil preveriti, katere značilnosti staršev oz. katera njihova ravnanja so mladostniki v srednješolskem obdobju doživeli kot pozitivna in hkrati pomembna. Teme, ki smo jih določili na podlagi intervjujev, so *pomoč staršev pri regulaciji čustev, komunikacija in občutek povezanosti s starši, upoštevanje mladostnikovih potreb in prilagajanje mladostniku, sprejemanje in razumevanje mladostnika, opora staršev pri razvijanju talentov in izbiri poklica, ustrezne usmeritve, spremenjena vloga mladostnika v družini ter omogočanje razvoja avtonomije in oblikovanja lastne socialne mreže*. V nadaljevanju bomo teme najprej pojasnili s pomočjo obstoječe literature. Nato bomo rezultate ovrednotili z vidika zastavljenih hipotez.

Mladostniki postajajo vse bolj odzivni na čustvene dražljaje, niso pa še povsem sposobni regulirati svojih čustvenih odzivov (Van Lisa, Hawk, Koot, Branje in Meeus, 2017). Zato je pomembno, da starš mladostniku pomaga uravnavati negativna čustva (Hughes, 2009), kar so tudi udeleženci raziskave izpostavili kot pomembno pozitivno v odnosu s starši. Pomembna se jim je zdela starševa odzivnost v težavnih situacijah, ki omogoča tako *pomoč staršev pri regulaciji čustev* kot *upoštevanje mladostnikovih potreb in prilagajanju mladostniku*. Starševa odzivnost na mladostnikove potrebe je sestavni del rahločutnega starševstva (Malda idr., 2012) in avtoritativnega vzgojnega sloga (Baumrind, 1966, v Rageliene in Justickis, 2016), ki je povezan z najboljšimi izidi v času mladostništva (Adalbjarnardottir in Hafsteinsson, 2003; Hall in Bracken, 1996; Newman idr., 2008; Spera, 2005; Simons in Conger, 2007). *Komunikacija in občutek povezanosti* soustvarjata kakovostne odnose s starši, ki so ključni za mladostnikov razvoj (Steinberg, 2001). Pomembno razvojno nalogo mlado-

stništva predstavlja osamosvajanje od družine (Havighurst, 1972), pri čemer je za mladostnike pomembno, da jim starši *omogočajo razvoj avtonomije in oblikovanje lastne socialne mreže*. Za mladostnike postajajo vse bolj pomembni vrstniki (Allen, 2008; Feinstein, 2009; Siegel and Hartzell, 2003), zato *oblikovanje lastne socialne mreže* predstavlja pomembno in pričakovano temo, ki se povezuje z razvojno nalogo oblikovanja novih in stabilnih socialnih odnosov z vrstniki (Havighurst, 1972). Udeležencem je bilo pomembno, da so jim starši zaupali glede druženja z vrstniki in jim omogočali *razvoj avtonomije*. Za razvoj slednje je pomembno tudi, da starši spodbujajo in dopuščajo mladostniku razvijanje lastnih mnenj in prepričanj, kar mladostniku pomaga pri čustvenem in psihološkem osamosvajanju (Kunz in Grych, 2013; Steinberg, 2001). Spoštovanje mladostnikovih želja in mnenj je prav tako kot odzivnost staršev značilnost avtoritativnega vzgojnega sloga (Baumrind, 1966, v Ragelienė in Justickis, 2016), ki se povezuje z najboljšimi rezultati mladostnikov (Adalbjarnardottir in Hafsteinsson, 2003; Hall in Bracken, 1996; Newman idr., 2008; Spera, 2005; Simons in Conger, 2007). Mladostnikom je glede na rezultate raziskave pomembno, da jih starši *sprejemajo in razumejo*, kar pripomore k čustvenem in psihološkem osamosvajanju (Hughes, 2009). Glede na rezultate raziskave je za mladostnika pomembno, da starši začnejo tudi upoštevati njihovo mnenje in pobude, kar se je pokazalo skozi temo *spremenjena vloga v družini*. Mladostnikom je pomembno, da starši oblikujejo bolj enakovreden odnos, ki se razvija skozi preoblikovanje vlog in odgovornosti (Branje, 2018) ter omogočanjem sodelovanja pri odločitvah, kar je značilnost avtoritativnega vzgojnega sloga (Baumrind, 1966, v Ragelienė in Justickis, 2016). Na ta način se družinska dinamika spreminja, to pa je povezano tudi z naraščajočo težnjo po avtonomiji (Ashbourne in Daly, 2010). Kljub potrebi po večji avtonomiji pa udeleženci raziskave *ustrezne usmeritve* s strani staršev prepoznavajo kot vredne, pri čemer se to povezuje z eno od značilnosti rahločutnega starševstva, in sicer starševem spremljanju in usmerjanju mladostnika (Malda idr., 2012). Starši lahko mladostnike usmerjajo in jim pomagajo pri pripravi na poklicno delo, kar je ena od razvojnih nalog mladostništva (Havighurst, 1972). *Opora staršev pri razvijanju talentov in izbiri poklica* se je glede na naše rezultate izkazala za pozitivno pomembno za mladostnike, pri čemer so poleg čustvene in motivacijske opore navajali tudi pomen finančne podpore za doseganje ciljev (Zarett in Eccles, 2006). Skozi raziskovalni proces je postalo razvidno, da udeleženci niso govorili o abstraktnih in splošnih temah (npr. ljubezen staršev), temveč predvsem o konkretnih ravnanjih in odzivih, preko katerih so starši odgovarjali na njihove potrebe.

V prvi hipotezi smo predvidevali, da bodo pomembne pozitivne izkušnje v odnosu s starši povezane z uspešno izpeljavo razvojnih nalog v času mladostništva, kot jih opredeljuje Havighurst (1972). Rezultati so delno potrdili našo hipotezo, saj se nekatere od tem, ki smo jih določili, vsebinsko povezujejo z razvojnimi nalogami mladostnika. Tema *omogočanje razvoja avtonomije in oblikovanja lastne socialne mreže* se povezuje z razvojnim nalogama oblikovanja stabilnih socialnih odnosov z vrstniki in osamosvajanje od družine. Z razvojno nalogo priprava na poklicno delo se

povezuje tema *opora staršev pri razvijanju talentov in izbiri poklica*. Razvojna naloga oblikovanje vrednotne usmeritve je prišla do izraza pri temah *ustrezne usmeritve* in *opora staršev pri razvijanju talentov in izbiri poklica*. Tema *spremenjena vloga mladostnika v družini* je povezana z razvojno nalogo oblikovanje socialnih vlog. Razvojni nalogi prilagajanje na telesne spremembe ter priprava na partnerstvo in družino se v naših rezultatih ne povezujeta z nobeno od identificiranih tem.

Določene teme, kot so *pomoč staršev pri regulaciji čustev, komunikacija in občutek povezanosti* ter *sprejemanje in razumevanje mladostnika*, niso neposredno povezane s ključnimi razvojnimi nalogami v obdobju mladostništva. Iz omenjenih tem je razvidno, da udeleženci izpostavljajo ravnanja staršev, ki odgovarjajo na nekatere temeljne človekove potrebe, kot so potrebe po povezanosti (Ryan in Deci, 2000) ter po ljubezni in pripadnosti (Glasser, 1998). Te potrebe se nanašajo predvsem na odnos med mladostnikom in staršem, ki ga je mogoče bolje razložiti s teorijo vzgojnih slogov (Baumrind, 1966, v Ragelienė in Justickis, 2016), dopolnjeno s konceptom rahločutnega starševstva (Malda idr., 2012; Hughes, 2009).

Z drugo hipotezo smo predvidevali, da bodo udeleženci kot pomembne pozitivne izpostavili značilnosti oz. ravnanja staršev, ki so značilni za avtoritativni vzgojni slog kot ga opisuje Baumrind (1966, v Ragelienė in Justickis) in z njim povezanim konceptom rahločutnega starševstva kot ga opredeljujejo Malda in sodelavci, (2012). Rezultati so pokazali, da se teme v veliki meri prekrivajo s temi značilnostmi, pri čemer se določena tema lahko povezuje z več značilnostmi avtoritativnega vzgojnega sloga oz. rahločutnega starševstva in obratno. V nadaljevanju zato opredeljujemo le povezave, ki jih ocenjujemo kot najbolj neposredne.

Tema *komunikacija in občutek povezanosti* se povezuje s pozitivno povezanostjo med mladostnikom in staršem, odprto komunikacijo med staršem in mladostnikom, zanimanjem za mladostnika ter razpravljanjem z mladostnikom. Starševo *upoštevanje mladostnikovih potreb in prilagajanje mladostniku* se povezuje s štirimi značilnostmi avtoritativnega vzgojnega sloga oz. rahločutnega starševstva, in sicer s pozitivno povezanostjo med mladostnikom in staršem, odzivnostjo starša na mladostnikove (čustvene) potrebe in s spoštovanjem mladostnikovih želja in mnenj. Tako kot prejšnja tema, je tudi *pomoč staršev pri regulaciji čustev* povezana z empatijo in odzivnostjo starša na mladostnikove (čustvene) potrebe ter s spodbujanjem in opogumljanjem mladostnika. S slednjo značilnostjo je povezana tudi tema *sprejemanje in razumevanje mladostnika*, poleg tega pa še z empatijo, občutkom sprejetosti in spoštovanjem mladostnikovih želja in mnenj. Tema *ustrezne usmeritve* se vsebinsko povsem prekriva z ustreznim usmerjanjem, tema *omogočanje razvoja avtonomije in oblikovanje lastne socialne mreže* pa se povezuje s spoštovanjem mladostnikovih želja in mnenj. S slednjo značilnostjo je povezana tudi tema *spremenjena vloga v družini*, ki pa se kot edina od tem povezuje s sodelovanjem pri sprejemanju skupnih odločitev. Tema *opora staršev pri razvijanju talentov in izbiri poklica* se povezuje s spodbujanjem in opogumljanjem mladostnika. Na podlagi velike prekrivnosti naših tem z značilnostmi avtoritativnega vzgojnega sloga (Baumrind,

1966, v Rageliene in Justickis, 2016) in rahločutnega starševstva (Malda idr., 2012; Hughes, 2009) potrjujemo našo drugo hipotezo.

Nobena od tem, določenih v raziskavi, se ni povezovala le s postavljanjem predvidljivih ter jasnih mej ali igrivostjo, ki sodita med značilnosti avtoritativnega vzgojnega sloga in rahločutnega starševstva. Sicer je ena izmed udeleženk meje, ki so jih postavljali starši, ovrednotila kot ustrezne in pomembne, ampak jih v mladostništvu ni doživljala kot pozitivne oz. prijetne. Morda zato tudi drugi udeleženci izkušenj, povezanih s postavljanjem mej, niso izpostavili kot pomembnih pozitivnih. Ena izmed možnih razlag, da udeleženci niso spregovorili o igrivosti, pa je, da tovrstnih izkušenj niso prepoznali kot pomembnih.

V tretji hipotezi smo predvidevali, da bodo pomembne pozitivne izkušnje mladostnikov pokazale, da starši ostajajo pomembne osebe mladostnikove navezanosti, h katerim se zatečejo v trenutkih stiske (varno zavetje) ter da so njihova ravnanja oz. značilnosti pomembna pri razvijanju avtonomije in identitete mladostnika (varno izhodišče; Kerns idr., 2015). Teme, ki smo jih na podlagi intervjujev določili v raziskavi, se povezujejo z obema vidikoma navezanosti. Tema *omogočanje razvoja avtonomije in oblikovanja lastne socialne mreže* neposredno nakazuje na vlogo staršev kot varnega izhodišča, posredno pa se s to vlogo povezuje tudi tema *spremenjena vloga v družini*. Z vlogo staršev kot varnega zatočišča je najtesneje povezana tema *pomoč staršev pri regulaciji čustev*, neposredno pa je s to vlogo povezana tudi tema *komunikacija in občutek povezanosti*. Z obema vidikoma navezanosti (varno izhodišče in varno zavetje) se glede na naše rezultate povezujejo teme *opora staršev pri razvijanju talentov in izbiri poklica, ustrezne usmeritve ter sprejemanje in razumevanje mladostnika*. Rezultati naše raziskave se skladajo s teoretičnim okvirjem teorije navezanosti, ki opredeljuje, da v mladostništvu ostajata pomembna oba vidika navezanosti in da razvoj mladostnika poteka v prepletanju oz. ohranjanju ravnovesja med omogočanjem razvoja avtonomije (varno izhodišče) in ohranjanjem varne povezanosti s staršema, h katerima se lahko mladostnik zateče v trenutkih, ko doživlja hud stres (varno zavetje; Allen, 2008). Tudi v naši raziskavi se je pokazalo, da varen odnos s starši spodbuja razvoj avtonomije in socialne mreže mladostnika (Erzar in Kompan Erzar, 2011).

V raziskavi smo opazili, da so potrebo po regulaciji čustev pogosteje izpostavljale udeleženke, medtem ko udeleženci o njej niso poročali. Ugotovitev je lahko zaradi majhnosti vzorca popolnoma naključna, vendar odpira možnost za podrobnejše raziskovanje razlik med spoloma v povezavi s potrebami, ki jih mladostniki doživljajo v odnosu s svojimi starši. Ob rezultatih raziskave se nam postavlja vprašanje, v kolikšni meri teme poleg vedenj in značilnosti staršev odražajo tudi potrebe mladostnikov v tem obdobju. Postavlja se nam tudi vprašanje, ali odgovori udeležencev raziskave (mladi na prehodu v odraslost) glede pomembnih pozitivnih izkušenj odražajo njihove trenutne potrebe. Hkrati bi bilo zanimivo preveriti, kako se pogled na pomembne pozitivne trenutke v srednješolskem obdobju spreminja z večanjem časovne distance.

Raziskava zaradi svoje zasnove vsebuje določene omejitve, ki zahtevajo previdnost pri interpretaciji rezultatov. Poglavitna omejitev raziskave je nizko število udeležencev, ki onemogoča posploševanje ugotovitev na splošno populacijo mladostnikov. V raziskavi smo se želeli približati zasičenosti podatkov, ki bi pomenila, da z večanjem števila udeležencev ne bi pridobili novih relevantnih tem. Vseeno dopuščamo možnost, da bi z večanjem vzorca lahko prišli do novih, vsebinsko dopolnjujočih rezultatov.

::ZAKLJUČEK

Izvirnost pričujoče raziskave je retrospektivno poročanje mladih na prehodu v odraslost o njihovih pomembnih pozitivnih izkušnjah s starši v času mladostništva, ki doslej v takšni obliki še ni bilo raziskano. Dodana vrednost naše raziskave je v tem, da mladostnikove izkušnje povezuje z različnimi teoretičnimi okvirji. Ti po eni strani pripomorejo k razumevanju predstavljenih izkušenj, po drugi strani pa analiza izkušenj mladostnikov krepi ugotovitve obstoječih teorij. Naša raziskava je pokazala, da so pozitivne pomembne izkušnje mladih tesno povezane z avtoritativnim vzgojnim slogom in rahločutnim starševskim pristopom, ki najbolje odgovarjata na razvojne in druge odnosne potrebe mladostnikov. Pokazalo se je tudi, da je mogoče pozitivne pomembne izkušnje mladostnikov povezati s teorijo navezanosti. Ta predpostavlja, da starši v mladostništvu ostajajo pomembne osebe navezanosti, ki za mladostnika predstavljajo varno izhodišče za izgradnjo lastne avtonomije in varno zatočišče v trenutkih stiske. Poleg omenjenih ugotovitev raziskava odpira nova vprašanja ter podaja iztočnice za nadaljnje raziskovanje.

::ZAHVALA

Raziskava je potekala v okviru projekta Približajmo znanost mladim, ki ga je so-financiral Evropski socialni sklad.

::LITERATURA

Adalbjarnardottir, S. in Hafsteinsson, L. G. (2003): »Adolescents' Perceived Parenting Styles and Their Substance Use: Concurrent and Longitudinal Analyses.« V: *Journal of Research on Adolescence*, 11(4), str. 401-423.

Allen, J. P. (2008): »The Attachment System in Adolescence.« V: **Jude Cassidy in Philip R. Shaver, (ur.):** *Handbook of Attachment: Theory Research, and Clinical Applications*, New York: The Guilford Press, str. 419-435.

Allen, J., McElhaney, K., Land, D., Kuperminc, G., Moore, C., O'Beirne-Kelly, H. in Kilmer, S. (2003): »A Secure Base in Adolescence: Markers of Attachment Security in the Mother-Adolescent Relationship.« V: *Child Development*, 74(1), str. 292-307.

Alonso-Stuyck, P., Zacarés, J. J. in Ferreres, A. (2018): »Emotional Separation, Autonomy in Decision-Making, and Psychosocial Adjustment in Adolescence: A Proposed Typology.« V: *Journal of Child and Family Studies*, 27(5), str. 1373-1383.

- Ashbourne, L. M. in Daly, K. J. (2010): »Changing patterns of family time in adolescence: Parents' and teens' reflections.« V: *Time and Society*, 21(3), str. 308-329.
- Branje, S. (2018): »Development of parent-adolescent relationships: Conflict interactions as a mechanism of change.« V: *Child Development Perspectives*, 12(3), str. 171-176.
- Braun, V. in Clarke, V. (2006): »Using thematic analysis in psychology.« V: *International Journal of Qualitative Studies in Health and Well-being*, 3(2), str. 77-101.
- Chen, B. B. (2017): »Parent-Adolescent Attachment and Academic Adjustment: The Mediating Role of Self-Worth.« V: *Journal of Child & Family Studies*, 26(8), str. 2070-2076.
- Erzar, T. in Kompan Erzar, K. (2011): *Teorija navezanosti*. Celje: Celjska Mohorjeva družba in Društvo Mohorjeva družba.
- Feinstein, S. G. (2009): *Secrets of the Teenage Brain: Research-Based Strategies for Reaching and Teaching Today's Adolescents*. New York: Skyhorse Publishing.
- Glasser, W. (1998): *Choice Theory: a new psychology of personal freedom*. New York: HarperCollins Publishers.
- Hall, W. N. in Bracken, B. A. (1996): »Relationship between Maternal Parenting Styles and African American and White Adolescents' Interpersonal Relationships.« V: *School Psychology International*, 17, str. 253-267.
- Havighurst, R. J. (1972): *Developmental tasks and education*. New York: David McKay.
- Hughes, D. A. (2009): *Attachment-Focused Parenting: Effective Strategies to Care for Children*. New York: W. W. Norton & Company.
- Inguglia, C., Ingoglia, S., Liga, F., Lo Cricchio, M. G. in Lo Coco, A. (2014): »Autonomy and Relatedness in Adolescence and Emerging Adulthood: Relationships with Parental Support and Psychological Distress.« V: *Journal of Adult Development*, 22(1), str. 1-13.
- Karavasilis, L., Doyle, A. B. in Markiewicz, D. (2003): »Associations between parenting style and attachment to mother in middle childhood and adolescence.« V: *International Journal of Behavioral Development*, 27(2), str. 153-164.
- Katz, I. in Cohen, R. (2018): »Parental support for adolescents' autonomy while making a first career decision.« V: *Learning and Individual Differences*, 65, str. 12-19.
- Keijsers, L., Branje, S. J. T., Frijns, T., Finkenauer, C. in Meeus, W. (2010): »Gender Differences in Keeping Secrets From Parents in Adolescence.« V: *Developmental Psychology*, 46(1), str. 293-298.
- Kerns, K. A., Mathews, B. L., Koehn, A. J., Williams, C. T. in Siener-Ciesla, S. (2015): »Assessing both safe haven and secure base support in parent-child relationships.« V: *Attachment and human development*, 17(4), str. 337-353.
- Kobak, R., Abbott, C., Zisk, A. in Bounoua, N. (2017): »Adapting to the changing needs of adolescents: parenting practices and challenges to sensitive attunement.« *Current Opinion in Psychology*, 15, str. 137-142.
- Kunz, J. H. in Grych, J. H. (2013): »Parental Psychological Control and Autonomy Granting: Distinctions and Associations with Child and Family Functioning.« V: *Parenting, Science and Practice*, 13(2), str. 77-94.
- Laible, D. J., Carlo G. in Roesch S. C. (2004): »Pathways to self-esteem in late adolescence: the role of parent and peer attachment, empathy, and social behaviours.« V: *Journal of Adolescence*, 27(6), str. 703-716.
- Laurson, B. in Collins, W. A. (2009): »Parent-Child Relationships During Adolescence.« V: R. M. Lerner in L. Steinberg (ur.): *Handbook of Adolescent Psychology*, 3. izdaja, New York: Wiley & Sons, str. 3-42.
- Lloyd, B., Macdonald, J. A., Youssef, G. J., Knight, T., Letcher, P., Sanson, A. in Olsson, C. A. (2017): »Negative reactivity and parental warmth in early adolescence and depressive symptoms in emerging adulthood.« V: *Australian Journal of Psychology*, 69(2), str. 121-129.
- Malda, M., Emmen, R. A., Mesman, J., Ekmekci, H. in van IJzendoorn, M. H. (2012):

»Sensitive parenting as a cross-cultural ideal: sensitivity beliefs of Dutch, Moroccan, and Turkish mothers in the Netherlands.« V: *Attachment & Human Development*, 14(6), str. 601-619.

Mays, N. B. in Pope, C. C. (2000): »Qualitative research in health care: Assessing quality in qualitative research.« V: *BMJ Clinical Research*, 320(7226), str. 50-52.

Meeus, W. H. J. (1996): »Studies on identity development in adolescence: An overview of research and some new data.« V: *Journal of Youth and Adolescence*, 25(5), str. 569-598.

Newman, K., Harrison, L., Dashiff, C. in Davies, S. (2008): »Relationships between parenting styles and risk behaviors in adolescent health: an integrative literature review.« V: *Revista Latino-Americana de Enfermagem*, 16(1), str. 142-50.

Ragelienė, T., in Justickis, V. (2016): »Interrelations of adolescent's identity development, differentiation of self and parenting style.« V: *Psichologija*, 53, str. 24-43.

Ryan, R. M. in Deci, E. L. (2000): »Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being.« V: *American Psychologist*, 55(1), str. 68-78.

Siegel, D. J. in Hartzell, M. (2003): *Parenting from the inside out: how a deeper self-understanding can help you raise children who thrive*. New York: Penguin Group.

Simons, L. G. in Conger, R. (2007): »Linking Mother-Father Differences in Parenting to a Typology of Family Parenting Styles and Adolescent Outcomes.« V: *Journal of Family Issues*, 28(2), str. 212-241.

Spera, C. (2005): »A Review of the Relationship Among Parenting Practices, Parenting Styles, and Adolescent School Achievement.« V: *Educational Psychology Review*, 17(2), str. 125-146.

Steinberg, L. (2001): »We Know Some Things: Parent - Adolescent Relationships in Retrospect and Prospect.« V: *Journal of Research on Adolescence*, 11(1), str. 1-19.

Van Lisa, C. J., Hawk, S. T., Koot, H. M., Branje, M. in Meeus, W. H. J. (2017): »The cost of empathy: Parent - adolescent conflict predicts emotion dysregulation for high empathic youth.« V: *Developmental Psychology*, 53(9), str. 1722-1737.

Young, K. S., Sandman, C. F. in Craske M. G. (2019): »Positive and Negative Emotion Regulation in Adolescence: Links to Anxiety and Depression.« V: *Brain Sciences*, 9(4), str.76.

Zarrett, N. in Eccles, J. (2006): »The passage to adulthood: Challenges of late adolescence.« V: *New Directions for Student Leadership*, 2006(111), str. 13-28.

::PRILOGE**Tabela 1.**

Vodnik vprašanj za intervju

IZHODIŠČNO VPRAŠANJE

1. Ko pomisliš na srednješolsko obdobje, kaj je bilo tisto pozitivno, kar se ti je zdelo pomembno v odnosu s starši? Lahko opišeš dogodek, značilnost staršev, vašega odnosa ... Karkoli se ti zdi, da je bilo pomembno in ti je ostalo v lepem spominu.

POMOŽNA VPRAŠANJA

2. Zakaj je bilo to pomembno zate?
3. Kako si se ti ob tem (dogodku) počutil/a?
4. Kaj misliš, kako je to vplivalo na tvoj odnos s starši?
5. Ali misliš, da je to vplivalo na tvoj razvoj? Kako?
6. Če opisuje proces, dinamiko in ne dogodka, lahko dopolnimo: Ti pride na misel kakšen dogodek v povezavi s tem? Prosim, opiši ga na kratko.
7. Na koncu jih vprašamo še po opisu njihovega odnosa s starši v obdobju adolescence in danes. Npr. ali so v stiku s svojimi starši, kakšen se jim zdi danes odnos s starši ...

DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI INTERVJUVANCEV

spol, starost, izobrazba, srednješolska izobrazba, zaposlitveni status, njegov zakonski stan (partnerstvo), zakonski stan staršev.